

Roos Scharten

Expertisecentrum Nederlands, Nijmegen

Contact: r.scharten@expertisecentrumnederlands.nl

Strategisch lezen voor beroep en studie

1. Inleiding

Voor mbo-leerlingen die een bbl-opleiding volgen, gelden dezelfde taal- en rekenen eisen als voor bol-leerlingen. De tijd die zij aan taal en rekenen kunnen besteden, is echter zeer beperkt. Bovendien is een deel van de leerlingen al langere tijd weg uit het onderwijs. Een onderzoeksconsortium, bestaande uit het Expertisecentrum Nederlands, KPC Groep en ROC De Leijgraaf, heeft een lessenreeks ontworpen, gericht op het leren omgaan met leesstrategieën, speciaal voor deze gevarieerde groep van (jong-)volwassenen. Het programma is in de praktijk beproefd, in een quasi-experimentele setting met controlegroepen en experimentele groepen.

Tijdens de presentatie op de HSN-conferentie wordt ingegaan op:

- a. de doelen die we wilden realiseren met het programma (de ontwerpcriteria);
- b. de ervaringen van docenten en leerlingen;
- c. de resultaten van het onderzoek: zowel kwantitatief (boeken de leerlingen betere resultaten als ze het programma hebben gevolgd?) als kwalitatief (voelen leerlingen zich 'betere lezers?').

2. Ontwerpcriteria: welke doelen wilden we realiseren met ons interventieprogramma?

In bbl-opleidingen is de formele onderwijstijd beperkt en wordt voor een groot deel beroep gedaan op de zelfstandigheid van studenten bij het doorlopen en voltooiën van hun opleiding. Daarnaast weten we dat leesvaardigheid samenhangt met schoolsucces (Bogaert e.a. 2008). Door de leesvaardigheid en het zelfvertrouwen (*self-efficacy* – Weiner 1985) van studenten op dat gebied te verhogen, kunnen studenten theoretische studieonderdelen makkelijker doorlopen en hun resultaten verbeteren. Bovendien levert verhoogde leesvaardigheid een bijdrage aan het met succes afleggen van het centraal examen Nederlandse taal.

Er is uit (inter)nationaal onderzoek ruime evidentie voorhanden dat effectieve instructie rond begrijpend lezen inhoudt dat een beperkte set strategieën hardop-denkend voorgedaan en uitgelegd wordt middels *modelling* door de docent, waarna leerlingen de gelegenheid krijgen om de aangeleerde strategieën in een betekenisvolle context toe te passen (Biancarosa & Snow 2006). Ons doel was om een korte, intensieve lessenreeks ‘beter lezen’ voor bbl-studenten te ontwerpen dat deze principes op een effectieve wijze realiseert.

Aansluitend bij de eisen die aan mbo-studenten worden gesteld bij het centraal examen Nederlandse taal is ervoor gekozen deze lessenreeks uit te werken op het niveau 2F (dus voor mbo-2 en mbo-3) en te concentreren op het lezen van zakelijke teksten. Gezien de diversiteit van studenten binnen de bbl-opleidingen, naar leeftijd en vooropleiding, is gezocht naar een aanpak waarbij de structuur van de lessen helder was, maar waarbinnen de docent, door keuze van andere teksten, de inhoud van de lessen kon aanpassen aan het niveau en de interesses van de eigen studenten. Op die manier werd differentiatie tussen en binnen klassen mogelijk en kon worden gewerkt aan wat Elbers (2012) ‘inhoudsgericht taalonderwijs’ noemt.

3. Opzet van de lessenreeks

We hebben een reeks van zes lessen ‘begrijpend lezen’ ontwikkeld, met als inzet studenten bewust leren werken met een beperkte set van leesstrategieën. In de wijze waarop de lessenreeks is vormgegeven, is veel aandacht besteed aan de rol van de docent. Zowel bij het aanleren van leesstrategieën als bij het verhogen van de *self-efficacy* speelt de docent een cruciale rol.

De lessen zijn opgezet volgens het model van directe instructie (Ebbens & Ettehoven 2013), wat onder andere betekent dat er in iedere les een verloop is van sterk docent-gestuurd werken naar meer zelfstandig werken. De lessen zijn erop gericht een bewuste omgang met leesstrategieën te stimuleren, door voortdurend de nadruk te leggen op de taakaanpak. Ook wordt aan het eind van iedere les de taakaanpak geëvalueerd met de studenten.

Een les ‘begrijpend lezen’ betekenisvol maken voor mbo-studenten is in theorie niet zo lastig: werk met teksten uit vakbladen, sluit aan bij het vak waarvoor de studenten worden opgeleid, enz. Docenten kregen handreikingen bij het selecteren van geschikte teksten. Daarbij is gekeken naar verschillende typen zakelijke teksten: ‘informatief’, ‘betogend’ en ‘instructief’. In de lessenreeks zijn de volgende leesstrategieën aan de orde gesteld: ‘bepalen tekstsoort, leesdoel en leesgedrag’, ‘voorkennis activeren en voorspellen’, ‘kritisch lezen’, ‘woordbetekenissen achterhalen’ en ‘samenvatten’.

Docenten zijn als meelezers betrokken geweest bij de ontwikkeling van de cursus.

4. Onderzoeksopzet

Het onderzoek vond plaats in het schooljaar 2014-2015, en alle 239 bbl-studenten die in dat jaar begonnen waren met hun opleiding, hebben eraan deelgenomen, hetzij in de experimentele groep, hetzij in de controlegroep. De experimentele groep kreeg gedurende zes weken de hierboven beschreven lessenreeks aangeboden in plaats van de reguliere lessen Nederlands. De controlegroep kreeg de reguliere lessen Nederlands. De lessen werden in alle gevallen gegeven door de eigen docent. De vijf docenten die de experimentele lessen gaven, zijn hiervoor getraind door de onderzoekers. Tijdens de trainingen is gewerkt aan de principes die in de lessenreeks verwerkt zijn en waarbij de rol van de docent cruciaal is: 'doelgericht werken', 'modellen' ('hardop denken') en 'de keuze van de juiste tekst'. Ook is tijdens de trainingen het materiaal van de lessenreeks doorgenomen. De experimentele lessen zijn in de meeste gevallen gegeven in de periode tussen de herfstvakantie en de kerstvakantie.

Om te beproeven of de cursus inderdaad een bijdrage zou leveren aan de leesvaardigheid van studenten en/of aan hun zelfvertrouwen op dat gebied, zijn er verschillende toetsen en vragenlijsten afgenomen bij de studenten. Voor het meten van leesvaardigheid is gebruikgemaakt van (verschillende versies van) de TOA Nederlands, onderdeel 'begrijpend lezen' (voor meer informatie zie <http://www.toets.nl/mbo/toa-online-toetssysteem>). Dat is een methode-onafhankelijke toets 'begrijpend lezen' die inzicht geeft in het niveau van de leerling in termen van de referentieniveaus (1F tot 4F). De toets wordt door ROC de Leijgraaf afgenomen bij alle nieuwe studenten en de afname is gehanteerd als beginmeting voor het onderzoek. Direct na afloop van de cursus (december 2014) is de eindmeting afgenomen bij alle studenten (zowel controlegroep als experimentele groep). Direct aansluitend op de toets is ook een vragenlijst afgenomen bij de studenten, gericht op hun *self-efficacy*: de mate waarin ze zichzelf zeker voelen als het gaat over begrijpend lezen. De gebruikte vragenlijst is een bewerking van de *Reader Self-Perception Scale 2* (Henk, Marinak & Melnick 2012).

Naast deze kwantitatieve gegevens is ook gekeken naar hoe docenten en studenten de lessenreeks hebben ervaren. Docenten hebben tijdens het geven van de experimentele lessen een logboek per les bijgehouden dat inzicht geeft in de werkbaarheid van de lessenreeks en in de wijzigingen die de docenten hebben aangebracht in de lessen. De onderzoekers hebben van iedere docent een les uit de lessenreeks geobserveerd. De lessenreeks en het onderzoek zijn daarnaast met docenten en studenten mondeling geëvalueerd. Met behulp van die gegevens willen we antwoord geven op de vraag in hoeverre de wijze waarop in de lessenreeks een aantal bewezen effectieve principes is vormgegeven, werkbaar is.

5. Resultaten en conclusies

Over de resultaten van dit onderzoek valt op het moment van schrijven (september 2015) nog niet veel te zeggen. Als de analyses zijn voltooid, kunnen we iets zeggen over de vaardigheidsontwikkeling ‘begrijpend lezen’ van eerstejaars bbl-studenten op mbo-2 en mbo-3-niveau en over de vraag of de ontwikkelde lessenreeks daaraan een bijdrage heeft geleverd. Ook zullen we rapporteren over de lesobservaties en over de ervaringen van zowel studenten als docenten. De data, de resultaten en conclusies van het onderzoek zullen tijdens de conferentie worden gepresenteerd. Mocht u na afloop van de conferentie de resultaten nog eens willen nalezen, dan kunt u in ieder geval terecht op de website van NRO (www.nro.nl).

Referenties

- Biancarosa, C. & C.E. Snow (2006). *Reading next – A vision for action and research in middle and high school literacy: A report to Carnegie Corporation of New York (2nd ed.)*. Washington, DC: Alliance for Excellent Education.
- Bogaert, N., J. Devlieghere, H. Hacquebord, J. Rijkers, S. Timmermans & M. Verhallen (2008). *Aan het werk! Adviezen ter verbetering van functionele leesvaardigheid in het onderwijs*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.
- Ebbens, S. & S. Ettekoen (2013). *Effectief leren, basisboek*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.
- Elbers, E. (2012). *Iedere les een taalles? Taalvaardigheid en vakonderwijs in het (v)mbo. De stand van zaken in theorie en onderzoek*. Utrecht/Den Haag: Universiteit Utrecht en PROO.
- Henk, W.A., B.A. Marinak & S.A. Melnick (2012). “Measuring the Reader Self-Perceptions of Adolescents. Introducing the RSPS2”. In: *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 56 (4), p. 311-320.
- Weiner, B. (1985). “An Attributional Theory of Achievement Motivation and Emotion”. In: *Psychological Review*, 92 (4), p. 548-573.